TEACHER' SELF-EFFICACY: VERIFICATION OF THE PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF QUESTIONNAIRE

[VNIMANA PROFESIJNA ZDATNOST UCITELA – OVERENIE PSYCHOMETRICKÝCH VLASTNOSTI DOTAZNIKA OSTES]

Katarina Kohutova

doi: 10.18355/PG.2018.7.2.5

Abstract

The submitted contribution concerns the verification of the psychometric properties of the Slovak version of the OSTES questionnaire on a sample of teachers of elementary and secondary schools (N 401). The Slovak translation of the original questionnaire was published in 2011 by author Gavora, who identified the factor structure of the questionnaire, identifying a one-factor solution. A year later, the questionnaire was re-validated that indicating a single and two-factor solution as appropriate. We decided to explore the psychometric properties of the OSTES questionnaire. Similarly to Gavora, we have come up with a one- and two-factor solution, but factor-saturation by some items is not consistent with Gavora's solution. In view of this, we propose to continue studying the factor structure of the Slovak translation of the OSTES questionnaire, thus increasing the likelihood of consensus on the factor solution of the given questionnaire and increasing its reliability and validity.

281

Key words

self-efficacy, OSTES questionnaire, psychometric characteristics, factor analysis

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa venuje overeniu psychometrických vlastností dotazníka OSTES na výskumnej vzorke učiteľov základných a stredných škôl (N 401). Slovenský preklad pôvodného dotazníka bol uverejnený v roku 2011 autorom Gavorom, ktorý zisťoval faktorovú štruktúru dotazníka, pričom identifikoval jednofaktorové riešenie. O rok neskôr dotazník revalidoval, pričom ako vhodné, uvádza jedno- i dvojfaktorové riešenie. Rozhodli sme sa preskúmať psychometrické vlastnosti prekladu dotazníka OSTES. Podobne ako autor Gavora, sme dospeli k jedno- i dvojfaktorovému riešeniu, avšak faktorové sýtenia niektorými položkami nie sú v zhode s riešením autora Gavoru. S ohľadom na to navrhujeme, aby sa pokračovalo vo výskume faktorovej štruktúry slovenského prekladu dotazníka OSTES, čím sa zvýši pravdepodobnosť konsenzu o faktorovom riešení daného dotazníka a zvýši sa jeho reliabilita a validita.

Kľúčové slová

vnímaná profesijná zdatnosť učiteľa, self-efficacy, dotazník OSTES, psychometrické charakteristiky, faktorová analýza

Teoretické východiská

Pedagogická činnosť učiteľa je determinovaná mnohými faktormi, napr. jeho odbornými vedomosťami, schopnosťami, motiváciou, aspiráciami a pod., ale ako uvádza Gavora (2008) i predstavou, akú o sebe učiteľ má, tzn. ako vníma (posudzuje, hodnotí) sám seba ako učiteľa. Táto predstava je významným faktorom, ktorý (ak je pozitívna) môže podporovať a facilitovať pôsobenie učiteľa v triede, resp. ho brzdiť (ak je negatívna). **Vnímanú profesijnú zdatnosť učiteľa (jeho učiteľské self-efficacy)** môžeme chápať ako subjektívne hodnotenie potenciality vykonávať určitú činnosť. Jedná sa o presvedčenie o vlastných schopnostiach a možnostiach realizácie týchto schopností za daných podmienok (Gavora, 2008). Je to hľadisko veľmi odlišné od teoretických modelov učiteľských kompetencií i od objektívne hodnotených vlastností učiteľa. Jedná sa totiž o subjektívny pohľad učiteľa na seba (Gavora, 2012). Ide o „presvedčenie učiteľa o svojich schopnostiach, ktoré ho predurčujú k úspechom v plnení edukačných úloh“ (Majerciková, Gavora, 2013: 128). Táto teória zdôrazňuje rolu presvedčenia o sebe samom, ktorá determinuje subjektívne hodnotenie toho o čom je jediniec presvedčený, že ešte zvládne a čo už nie. Ako uvádzajú autorky Nikodemova, Fenyvesiova a Tirpakova (2017) výskum self-efficacy potvrdil tézu, že úsudok človeka o subjektívnej, osobne vnímanej zdatnosti v konkrétnej činnosti je dobrým prediktorom výkonu v danej činnosti.

Teoretické pozadie merania konštruktu self-efficacy vychádza z Rotterovej teórie sociálneho učenia (locus of control) a Bandurovej sociálno-kognitívnej teórie (self-efficacy). Self-efficacy učiteľa sa skúma už viac ako 30 rokov (Gavora, 2012). Počiatky merania konštruktu učiteľovho self-efficacy sa spájajú s svedcami americkej spoločnosti Rand, ktorí vychádzali zo spomínanej Rotterovej teórie sociálneho učenia. Títo výskumníci merali self-efficacy dvoma položkami na 5-stupňovej likertovej škále. V snahe zvýšiť validitu a reliabilitu dvojpoložkovej verzie následne vyvinuli autori Gibson a Dembo 30-položkový dotazník (Teacher Efficacy Scale – TES), ktorý prináša dva faktory (učiteľovo presvedčenie o svojich schopnostiach a potenciality vyučovania vnímané učiteľom), pričom teoreticky vychádzali z Bandurovej sociálno-kognitívnej teórie. Neskoršie výskumy však ukázali rôzne nezrovnalosti vo faktorovej štruktúre dotazníka, napr. niektoré položky sýtli oba faktory, alebo niektoré položky nemali dostatočné faktorové zaťaženie, príp. bola otázná dvojfaktorová štruktúra dotazníka (Woolfolk Hoy, 2000). Uprostred nejasností o najvhodnejšom spôsobe merania self-efficacy vytvoril Bandura vlastný nástroj – *Teacher Self Efficacy Scale*. Ako upozorňuje Gavora (2008) tento dotazník nemal širšie uplatnenie, ale rešpektoval požiadavky jeho autora, že dotazník by mal reflektovať situačné hľadisko vnímanej zdatnosti (napr. tým, že v koreni škály bude výraz „I can“, „Som schopný“, „viem to urobiť“), položky by mali opisovať určitú činnosť, na vykonanie ktorej musí učiteľ vyvinúť určitú námahu, úsilie (Gavora, 2009).

Výskumníci z Ohijskej štátnej univerzity sa snažili vymedziť svoju pozíciu medzi globálnym pohľadom na vnímanú zdatnosť učiteľa (ako to bolo v dotazníku TES) a špecifickým pohľadom ako ho odporúča Bandura (avšak

s pohľadom dosť všeobecným, aby odrážal rôzne roviny vyučovania a mohol sa používať naprieč rôznymi predmetmi). Výskumný nástroj, ktorý vyvinuli sa nazýva ***The Ohio State Teacher Efficacy Scale (OSTES)*** (Gavora, 2011). Autormi sú Tschannen-Moran a Woolfolk Ho (2001). V prvom kroku vývoja nástroja vychádzali z dotazníka autora Banduru a zostavili pracovnú skupinu 9 odborníkov (výskumníci, doktorandi, učitelia), ktorí vyberali položky z Bandurovej škály, pričom každý z účastníkov pridal 8 až 10 nových položiek, ktoré neboli v dotazníku Banduru, ale podľa nich reprezentovali zdatnosť učiteľa. Týmto spôsobom bolo vytvorených okolo 100 položiek. Následne pracovná skupina o jednotlivých položkách diskutovala a zhodla sa na 52 položkách. Nový merací nástroj bol následne testovaný v troch štúdiách, pričom konečná verzia mala 24 položiek a skrátená verzia 12 položiek. Faktorovou analýzou boli extrahované tri faktory, pričom dlhá forma vysvetľovala 54 % variance a krátka forma 65 % variance. Prvý faktor sa nazýval zdatnosť motivovať žiakov, druhý zdatnosť používať vyučovacie stratégie a tretí zdatnosť manažovať triedu. Autori zároveň uvažovali o vhodnosti jednofaktorového riešenia, ktoré pri dlhej verzii vysvetľovalo 75 % variance a pri krátkej 68 % variance.

Slovenskú verziu dotazníka OSTES validoval Gavora (2011) na výskumnej vzorke učiteľov základných škôl. Prvým krokom bol preklad dotazníka, pričom zvolil tzv. adekvátny preklad. Následne stanovil jeho faktorovú štruktúru. Faktorovú analýzu realizoval prostredníctvom metódy hlavných komponentov a metódou hlavnej osi a rotáciou Varimax. Kaiserovo číslo ukazovalo na možnosť uvažovať o štyroch faktoroch, *scree test* udával jeden faktor. Citovaný autor overil všetky ponúkané eventuality s tým, že riešenia s viacerými faktormi nepriniesli dobré výsledky. Mnohé položky zapadli do viacerých faktorov, preto sa rozhodol pre jeden faktor. Slovenská verzia OSTES je unidimenziálna, pričom toto riešenie vysvetľilo 44,6% variance, vnútorná konzistencia testu bola adekvátna (0,94). Výskumný súbor tvorilo 158 učiteľov základných škôl. Škály dotazníka boli konštruované tak, že čím je vyššie skóre, tým je vnímaná profesijná zdatnosť lepšia. Dotazník obsahoval 9-bodové škály, ktorých stredová poloha bola 5. Aritmetický priemer výskumného súboru bol 7,15 (SD 0,93), čo vysoko presiahlo stredovú polohu. To znamená, že učitelia majú vysokú profesijnú zdatnosť a na väčšinu položiek odpovedali v priemere odpoveďou „dosť“. Štatisticky významne sa respondenti s kratšou (do 5 rokov) a dlhšou (nad 5 rokov) nelíšili, rovnako sa nelíšili ani muži a ženy, či učitelia na 1. a 2. stupni. Spomínaná validizácia priniesla jeden faktor i otázku, či je toto faktorové riešenie najlepšie. Následne citovaný autor v roku 2012 re-validoval spomínaný výskumný nástroj na výskumnej vzorke 182 učiteľov základných škôl (z toho 79,6% žien s praxou nad 5 rokov). V rámci re-validizácie sa ukázal ako najlepší výsledok s dvomi faktormi, pričom citovaný autor eliminoval 9 položiek, ktoré mali faktorové záťaž v oboch faktoroch. V tejto podobe zostalo v dotazníku 15 položiek.

Cieľom predkladaného článku je overiť faktorovú štruktúru dotazníka OSTES osobitne pre učiteľov základných a stredných škôl.

Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorilo 401 učiteľov, z toho 202 učilo na základných školách a 199 na stredných školách. Prevládalo ženské pohlavie (N 332) v porovnaní s mužským (N 69). Priemerný vek výskumného súboru bol 45,2 rokov (SD 10,40 rokov). Priemerná dĺžka praxe bola 19,2 rokov (SD 11,42 rokov). Zastúpenie mali všetky kraje na Slovensku.

Pracovali sme so 6-bodovou škálou (1 = vôbec nič, 6 = veľmi veľa), na rozdiel od autoriek dotazníka Gibsonovej a Dembu (1984) i autora Gavoru (2011, 2012), ktorí používali 9-bodovú škálu. Podľa nášho názoru, 6-bodová škála bola dostačujúca pre zachytenie variability odpovedí učiteľov a domnievame sa, že príliš široká škála (7 bodov a viac) mátie respondentov.

Overenie faktorovej štruktúry dotazníka OSTES

Dáta sme podrobili faktorovej analýze s cieľom zistiť faktorovú štruktúru dotazníka. Zaujímalo nás, či sa nám podarí potvrdiť existenciu troch faktorov, ktoré identifikovali autorky dotazníka Tschannen-Moran a Woolfolk Ho (2001), alebo existenciu dvoch, príp. jedného faktora, ktoré identifikoval v slovenskej adaptácii dotazníka autor Gavora (2011, 2012).

Používali sme metódu hlavných komponentov a rotáciu Varimax. Sutinový graf i Kaiserovo pravidlo poukazovali na riešenie s dvoma faktormi (ZŠ i SŠ).

Výsledok KMO testu bol 0,958 (ZŠ) a 0,953 (SŠ) a výsledok Barlett's Sphericity testu bol štatisticky signifikantný (ZŠ: $\chi^2 = 4435,215$, $p = 0,000$; SŠ: $\chi^2 3605,638$ $p = 0,000$).

Dva faktory boli vhodným riešením ako pre učiteľov na ZŠ i SŠ – vid' tab. č.

1. Položky, ktoré jednotlivé faktory sýtili boli pre obe skupiny učiteľov identické, až na tri položky (v tabuľke vyznačené tučným). Jedná sa o položku z prvého faktora „*keď žiaci vôbec nerozumejú učivu*“, ktorá sýti prvý faktor len u učiteľov ZŠ, z druhého faktora sa jedná o položky: „*pre rodiny, aby ich deti prospievali v škole*“ a „*aby žiaci pochopili, aké správanie od nich očakávajú*“, ktoré sýtili druhý faktor, znova len u učiteľov ZŠ.

Riešenie s dvoma faktormi sa z hľadiska interpretovateľnosti zdá byť najlepšie, avšak museli sme eliminovať 6 položiek, ktoré sýtili oba faktory (v tabuľke č. 1 sú uvedené na konci, riadky sú podfarbené sivou).

Tabuľka 1 Faktorová štruktúra dotazníka OSTES – ZŠ, SŠ

Čo ste schopný/á urobiť...	SŠ		ZŠ	
	1	2	1	2
<i>na rozvíjanie tvorivosti žiakov?</i>	,253	,757	,359	,761
<i>keď vám žiaci dávajú ťažké otázky?</i>	,252	,756	,363	,740
<i>aby žiaci lepšie pochopili učivo?</i>	,367	,754	,435	,788
<i>aby ste zaviedli inovácie do vášho vyučovania?</i>	,208	,769	,444	,727
<i>aby ste prispôsobili náročnosť učiva schopnostiam žiakov?</i>	,310	,687	,387	,767
<i>aby ste používali pestré možnosti preverovania vedomostí a zručností?</i>	,291	,723	,352	,782
<i>aby ste podporovali rozvoj talentovaných žiakov?</i>	,255	,705	,390	,762
<i>aby ste formulovali žiakom primerané otázky?</i>	,193	,814	,292	,857
<i>keď žiaci vôbec nerozumejú učivu?</i>	,549	,587	,483	,705
<i>s veľmi problémovými žiakmi?</i>	,730	,165	,686	,219
<i>na zvýšenie motivácie žiakov, ktorých vyučovanie nezaujíma?</i>	,693	,381	,653	,365
<i>voči drzým žiakom?</i>	,872	,151	,783	,328
<i>aby ste zvládli vyrušujúcich žiakov?</i>	,797	,400	,748	,487
<i>aby žiaci dodržiavali školský poriadok?</i>	,761	,308	,721	,451
<i>aby ste zabránili vyrušovaniu žiakov?</i>	,810	,262	,693	,368
<i>aby ste eliminovali jednotlivcov, ktorí sú schopní rozbiť celú hodinu?</i>	,816	,237	,735	,387
<i>pre rodiny, aby ich deti prospievali v škole?</i>	,496	,357	,701	,303
<i>aby žiaci pochopili, aké správanie od nich očakávate?</i>	,568	,566	,707	,466
<i>aby ste v triede zaviedli dobrý systém riadenia?</i>	,627	,576	,541	,676
<i>aby ste presvedčili žiakov, že majú navyše?</i>	,495	,624	,606	,518
<i>aby ste prehĺbili vaše poznanie, prečo žiak neprospieva?</i>	,552	,522	,548	,622
<i>aby ste naučil(a) žiakov kriticky myslieť?</i>	,545	,467	,578	,456
<i>aby si vaši žiaci vážili vzdelávanie?</i>	,655	,432	,681	,483
<i>aby rutinné činnosti na vyučovaní prebiehali hladko?</i>	,538	,553	,479	,678

Faktorová štruktúra dotazníka OSTES pre učiteľov ZŠ

Finálny obraz faktorovej štruktúry, po vynechaní problematických položiek, pre učiteľov ZŠ je uvedený v tab. č. 2. Jedná sa o dvojfaktorovú štruktúru, pričom každý faktor je sytený 9 položkami. Identifikované faktory vysvetľujú 70,70% variancie, čo je pri dvoch faktoroch veľmi dobrý výsledok. Reliabilita položiek prvého faktora je $\alpha = 0,955$, a druhého $\alpha = 0,936$, na základe čoho môžeme konštatovať, že vnútorná konzistencia faktorov dotazníka je výborná.

Tabuľka 2 Finálna verzia faktorovej štruktúry učiteľov ZŠ

Čo ste schopný/á urobiť...	ZŠ	
	1	2
<i>aby ste formulovali žiakom primerané otázky?</i>	,857	,300
<i>aby ste používali pestré možnosti preverovania vedomostí a zručností?</i>	,784	,366
<i>aby žiaci lepšie pochopili učivo?</i>	,784	,447
<i>na rozvíjanie tvorivosti žiakov?</i>	,779	,342
<i>aby ste podporovali rozvoj talentovaných žiakov?</i>	,768	,389
<i>aby ste prispôbili náročnosť učiva schopnostiam žiakov?</i>	,765	,397
<i>keď vám žiaci dávajú ťažké otázky?</i>	,735	,359
<i>aby ste zaviedli inovácie do vášho vyučovania?</i>	,730	,449
<i>keď žiaci vôbec nerozumejú učivu?</i>	,705	,493
<i>voči drzým žiakom?</i>	,319	,807
<i>aby ste zvládli vyrušujúcich žiakov?</i>	,462	,772
<i>aby ste eliminovali jednotlivcov, ktorí sú schopní rozbiť celú hodinu?</i>	,376	,758
<i>aby žiaci dodržiavali školský poriadok?</i>	,434	,734
<i>aby ste zabránili vyrušovaniu žiakov?</i>	,358	,707
<i>aby žiaci pochopili, aké správanie od nich očakávate?</i>	,460	,707
<i>pre rodiny, aby ich deti prospievali v škole?</i>	,311	,695
<i>s veľmi problémovými žiakmi?</i>	,244	,664
<i>na zvýšenie motivácie žiakov, ktorých vyučovanie nezaujíma?</i>	,389	,639

Faktorová štruktúra dotazníka OSTES pre učiteľov SŠ

Finálny obraz faktorovej analýzy pre učiteľov SŠ je uvedený v tab. č. 3. Jedná sa o dvojfaktorovú štruktúru, pričom prvý faktor je sytený 8 položkami a druhý faktor je sytený 7 položkami. Identifikované faktory vysvetľujú 67,50% variancie. Vnútorná konzistencia položiek prvého faktora je $\alpha = 0,920$, a druhého $\alpha = 0,921$, na základe čoho môžeme konštatovať, že reliabilita faktorov dotazníka je výborná.

Tabuľka 3 *Finálna verzia faktorovej štruktúry učiteľov SŠ*

Čo ste schopný/á urobiť...	SŠ	
	1	2
<i>aby ste formulovali žiakom primerané otázky?</i>	,815	,202
<i>aby ste zaviedli inovácie do vášho vyučovania?</i>	,783	,198
<i>na rozvíjanie tvorivosti žiakov?</i>	,765	,230
<i>aby žiaci lepšie pochopili učivo?</i>	,759	,361
<i>keď vám žiaci dávajú ťažké otázky?</i>	,753	,276
<i>aby ste podporovali rozvoj talentovaných žiakov?</i>	,737	,244
<i>aby ste používali pestré možnosti preverovania vedomostí a zručností?</i>	,727	,298
<i>aby ste prispôsobili náročnosť učiva schopnostiam žiakov?</i>	,693	,325
<i>voči drzým žiakom?</i>	,172	,872
<i>aby ste zabránili vyrušovaniu žiakov?</i>	,264	,831
<i>aby ste eliminovali jednotlivcov, ktorí sú schopní rozbiť celú hodinu?</i>	,277	,821
<i>aby ste zvládli vyrušujúcich žiakov?</i>	,415	,788
<i>aby žiaci dodržiavali školský poriadok?</i>	,329	,752
<i>s veľmi problémovými žiakmi?</i>	,189	,742
<i>na zvýšenie motivácie žiakov, ktorých vyučovanie nezaujíma?</i>	,394	,682

Deskriptívna a korelačná analýza faktorov

Prvý faktor sa nazýva **Zdatnosť používať vyučovacie stratégie** a týka sa zdatnosti učiteľa používať postupy a metódy vo vyučovaní. Druhý faktor sa nazýva **Zdatnosť manažovať triedu** a týka sa zdatnosti učiteľa regulovať správanie v triede.

Ako vyplýva z priemerných hodnôt, subjektívne hodnotenie zdatnosti učiteľov prekračuje v oboch faktoroch hypotetický stred škály, ktorý je vyjadrený hodnotou 3,5. To naznačuje, že učitelia pôsobiaci ako na ZŠ, tak SŠ sú subjektívne presvedčení o relatívne vysokej hodnote vlastnej zdatnosti (vyššie sa hodnotia v zdatnosti používať vyučovacie stratégie v porovnaní so zdatnosťou manažovať triedu).

Pri porovnaní priemerných hodnôt učiteľov pôsobiacich na ZŠ a SŠ v jednotlivých faktoroch môžeme vidieť len minimálne rozdiely, to znamená, že priemerná vnímaná self-efficacy je u učiteľov veľmi podobná.

Realizovali sme i korelačnú analýzu medzi faktorom zdatnosť manažovať triedu a zdatnosť používať vyučovacie stratégie. Korelačná analýza preukázala vysokú súvislosť medzi faktormi, u učiteľov ZŠ ($r = 0,805^{**}$), u učiteľov SŠ ($r = 0,647^{**}$), čo znamená, že identifikované faktory nie sú navzájom nezávislé.

V grafoch 1 až 4 sú vizualizované histogramy identifikovaných faktorov.

Tabuľka 4 Deskriptívna charakteristika faktorov: zdatnosť manažovať triedu a zdatnosť používať vyučovacie stratégie

	Zdatnosť manažovať triedu - ZŠ	Zdatnosť manažovať triedu - SŠ	Zdatnosť používať vyučovacie stratégie - ZŠ	Zdatnosť používať vyučovacie stratégie - SŠ
N	202	200	202	200
Priemer	4,09	4,05	4,66	4,68
Medián	4,24	4,29	4,89	4,88
Modus	4	5	5	5
Štandardná odchýlka	1,003	1,099	,967	,875
Šikmosť	-0,464	-0,540	-1,022	-0,839
Strmosť	-0,554	-0,296	0,490	0,532
Minimum	1	1	2	2
Maximum	6	6	6	6

Graf 1 Zdatnosť používať vyuč. stratégie – ZŠ

Graf 2 Zdatnosť používať vyuč. stratégie - SŠ

Graf 3 Zdatnosť manažovať triedu – ZŠ

Graf 4 Zdatnosť manažovať triedu – SŠ

Diskusia

Autor Gavora (2012) revalidoval dotazník OSTES na výskumnej vzorke učiteľov základných škôl, preto sa v nasledujúcom texte venujeme komparácii faktorovej štruktúry, ktorú sme identifikovali u učiteľov základných škôl. Citovaný autor v re-validizácii identifikoval dva faktory, ktoré sýtli 15 položiek. V našom prípade sa jednalo o 18 položiek.

Diferenciácie sme zaznamenali pri položke „aby ste prispôbili náročnosť učiva schopnostiam žiakov“, ktorá v prípade autora Gavoru z faktora 1 (Zdatnosť používať vyučovacie stratégie) vypadla. Naopak, z našej faktorovej štruktúry vypadli položky: „aby ste naučil/a žiakov kriticky myslieť“ a „aby rutinné činnosti na vyučovaní prebiehali hladko“. Posledné spomínané položky boli vylúčené, pretože sýtli oba faktory. Položka „aby

ste naučil/a žiakov kriticky myslieť“ mala i v prípade citovaného autora, nízke (avšak prijateľné) faktorové sýtenie (0,417).

V rámci druhého faktora (Zdatnosť manažovať triedu) sme diferenciácie zaznamenali pri položkách: „*aby žiaci dodržiavali školský poriadok*“, „*aby žiaci pochopili, aké správanie od nich očakávate*“, „*pre rodiny, aby ich deti prospievali v škole*“ a „*na zvýšenie motivácie žiakov, ktorých vyučovanie nezaujima*“, ktoré v prípade výsledného obrazu faktorovej analýzy citovaného autora boli vylúčené. V našom prípade mali vysoké faktorové sýtenie, teda primerane zapadali do štruktúry druhého faktora. Vo faktorovej štruktúre zvyšných položiek sme nezaznamenali s citovaným autorom žiadne diferenciácie.

Rozdiel medzi nami identifikovanou faktorovou štruktúrou a faktorovou štruktúrou autora Gavoru je i v počte položiek. V našom prípade sýtilo oba faktory ideálne rovnaký počet deviatich položiek.

Rovnako ako v prípade autora Gavoru (2012) i v našom prípade, úplne vypadla tretia dimenzia „Zdatnosť motivovať žiakov“, ktorú identifikovali autori dotazníka Tschannen-Moran a Woolfolk Ho (2001). Z tohto faktora sa niektoré položky pridružili k dvom identifikovaným faktorom, napr. položky „*na rozvíjanie tvorivosti žiakov*“ či „*aby ste podporovali tvorivosť žiakov*“ pripadla k prvému faktoru (Zdatnosť používať vyučovacie stratégie), čo slovenskí učitelia považujú skôr za zdatnosť súvisiacu s vyučovacími stratégiami ako so zdatnosťou motivovať žiakov. Položka „*na zvýšenie motivácie žiakov, ktorých vyučovanie nezaujima*“ pripadla do druhého faktora, teda zdatnosť manažovať triedu. Zdá sa, že slovenskí učitelia považujú žiakov, ktorých vyučovanie nezaujima v istom ohľade za problematických (spadajú k položkám ako napr. „*čo ste schopný/á urobiť s veľmi problémovými žiakmi*“).

Čo sa týka porovnania faktorovej štruktúry u učiteľov základných a u učiteľov stredných škôl, dospeli sme k diferenciácii v troch položkách. Položky, čo ste schopný/á urobiť „*keď žiac vôbec nerozumejú učivu*“, „*pre rodiny, aby ich deti prospievali v škole*“ a „*aby žiaci pochopili, aké správanie od nich očakávate*“ spadala len ku faktorom u učiteľov základných škôl. Z toho je možné usudzovať, že pre učiteľov základných škôl tú tieto položky dôležitým komponentom zdatnosti či už manažovať triedu, alebo používať vyučovacie stratégie, na rozdiel od učiteľov stredných škôl. Je to pochopiteľné, pretože stredoškolský učiteľ má menší dosah ako na rodinu žiaka, a z didaktického hľadiska preberá so žiakmi abstraktnejšie a zložitejšie témy v porovnaní s učiteľom základnej školy, čo sa mohlo odraziť v spomínaných rozdieloch. Faktorové sýtenie ostatných položiek bolo identické u učiteľov základných i stredných škôl.

Záver

Faktorová analýza preukázala existenciu dvoch faktorov self-efficacy (zdatnosti učiteľov), ktoré charakterizujú jej didaktickú a manažérsku stránku. Spočívajú v zdatnosti učiteľa vzdelávať žiakov a zvládať disciplínu v triede. V porovnaní s pôvodnou faktorovou štruktúrou dotazníka autorov Tschannen-Moran a Woolfolk Ho (2001) vypadol tretí faktor zdatnosť

motivovať triedu, čo môže byť determinované odlišným edukačným prostredím, skladbou žiakov, ale i prekladom škály.

Súhrnne môžeme konštatovať, že najvhodnejším riešením bolo dvojfaktorové riešenie (pre učiteľov ZŠ i SŠ), avšak u učiteľov ZŠ sme museli eliminovať 6 položiek, u učiteľov SŠ 8 položiek, pretože sýtili oba faktory. Položky sýtiace identifikované dva faktory boli u učiteľov ZŠ a SŠ identické, až na tri položky. Okrem dvojfaktorového riešenia navrhujeme používať škálu OSTES i ako unidimenzionálnu, tak ako to navrhujú autori dotazníka OSTES Tschannen-Moran a Woolfolk Ho (2001) i autor Gavora (2011). Korelácie medzi faktormi sú vysoké, to znamená, že faktory na sebe nie sú nezávislé, preto sa nám javí ako prijateľná i unidimenzionálna alternatíva dotazníka.

Validizácia dotazníka je náročný proces, ktorý často prináša rozporuplné a nejednoznačné výsledky, čo potvrdila i naša štúdia. Pri používaní uvedeného dotazníka na výskumné účely odporúčame overovať jeho faktorovú štruktúru, vnútornú konzistenciu i medzifaktorové korelácie, čo pomôže k zjednoteniu tohto užitočného nástroja a k zvýšeniu jeho spoľahlivosti vo výskume.

Článok je priebežným výsledkom riešenia vedecko-výskumnej úlohy KEGA 007KU-4/2017 „Prejavy devalvačného správania žiakov voči učiteľom“.

Bibliographic references

GAVORA, P. 2008. Profesijna zdatnost vnimana ucitelom. Adaptacia vyskumneho nástroja. In *Pedagogicka revue*, roc. 50, c. 3 – 4.

GAVORA, P. 2011. Zistovanie profesijnej zdatnosti ucitelu pomocou dotaznika OSTES. In *Pedagogika.sk*, roc. 2, c. 2, s. 88 – 107.

GAVORA, P. 2012. Rozvoj vnimanej zdatnosti (self-efficacy) studentov ucitelstva: moznosti zlepšenia ucitelskeho vzdelavania In *Aula*, roc. 20, c. 1, s. 62 – 77.

MAJERCIKOVA, J., GAVORA, P. 2013. Vnimaná zdatnost (self-efficacy) ucitelu spolupracovat s rodicmi: konstrukcia vyskumneho nástroja. In *Metodologicka studie*, c. 2, s. 128 - 146.

NIKODEMOVA, V. – FENYVESIOVA, L. – TIRPAKOVA, A. 2017. Zistovanie urovne vnimanej zdatnosti ucitelov vyssieho sekundarneho vzdelavania pomocou dotaznika OSTES. In *Edukacia. Vedecko-odborny casopis*, roc. 2, c. 1, s. 160 – 174.

TSCHANNEN-MORAN, M. – WOOLFOLK HOY, A. 2001. Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. In *Teaching and Teacher Education*, vol. 17, p. 783 - 805.

WOOLFOLK HOY, A. 2000. Changes in Teacher Efficacy During the Early Years of Teaching. Paper presented at annual meeting of American Educational Research Association, New Orleans.

Mgr. Katarína Kohútová, PhD.

Catholic University in Ruzomberok, Faculty of education

Hrabovská cesta 1,

Ružomberok, Slovakia

katarina.kohutova@ku.sk